

7. Образовательная интеграция и социальная адаптация лиц с огранич. возможностями: пособия для учителей, психологов и родителей детей с ограниченными возможностями / Под ред. Т.Л. Лещинской. – Мн.: НИО, 2005. – 260 с.

The problem of inclusive education for children with special educational needs in secondary schools. Specified on the importance of integrating children with special educational needs in secondary schools. The notion of "inclusion", "inclusive education", "multidisciplinary team".

Keywords: inclusion, inclusive education, children with special educational needs, children with special needs, a multidisciplinary team.

Отримано 23.2.2012

УДК 376.1+376:373(477)

*Т.Ю. Скиба
Л.С. Левченко*

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СПЕЦІАЛЬНУ ОСВІТУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті автором робиться спроба визначити місце спеціальної школи для дітей з вадами фізичного та (або) розумового розвитку в системі освіти України; визначається роль спеціальної школи у процесі реалізації інклюзивного навчання в освітню систему України.

Ключові слова: діти з вадами інтелектуального розвитку, структура спеціальної освіти, інклюзивне навчання.

В статье автор пытается определить место специальной школы для детей с недостатками в физическом и (или) умственном развитии в системе специального образования Украины; указывается роль специальной школы в процессе реализации инклюзивного обучения в общеобразовательной системе Украины.

Ключевые слова: дети с проблемами в интеллектуальном развитии, структура специального образования, инклюзивное обучение.

На сучасному етапі соціально-політичного та економічного розвитку держави виникає потреба в суттєвих змінах в системі освіти України. Однією з тенденцій розвитку освітнього простору в Україні є створення умов для соціальної адаптації, інтеграції у суспільство, професійного самовизначення осіб з особливостями психофізичного розвитку.

На думку В.І. Бондаря, В.М. Синьова, В.В. Тарасун, М.К. Шеремет та інших вчених для успішного включення у суспільство осіб з особливими освітніми потребами великого значення набуває інклюзивна освіта зазначеної категорії осіб, розробка специфічних умов інтегрованого навчання.

Інклюзивне навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (далі ПФР) та їх здорових однолітків може ефективно застосовуватись у тому випадку, коли інтелектуальний розвиток дитини не зазнав стійких порушень [5].

Діти з органічними ураженнями кори головного мозку (розумово відсталі діти) – особлива категорія дітей, яка в силу порушення формування психічної та інтелектуальної сфер не здатна сприймати навчальне навантаження, розраховане на інтелектуально здорову дитину. Саме тому в системі загальної освіти України достатньо важливе місце займають спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для розумово відсталих дітей різного віку.

Визначаючи особливості педагогічного процесу в спеціальній школі для цієї категорії дітей, дослідники одностайні у визначенні, що корекційна спрямованість становить його сутність (В. Байдіш, Н.Г. Байкіна, В.І. Бондар, Л.С. Вавіна, Л.С. Виготський, О.М. Граборов, Г.М. Дульнєв, І.Г. Єременко, Л.В. Занков, В.В. Золотоверх, А.І. Капустін, М.О. Козленко, В.О. Липа, Г.М. Мерсіянова, С.П. Миронова, Л.К. Одинченко, В.М. Синьов, Н.М. Стадненко, Б.К. Тупоногов, О.П. Хохліна та ін.). Корекційна робота є специфічним видом педагогічної діяльності, від якого залежить реалізація повсякденних і перспективних цілей спеціальних освітніх закладів, та складовою професійної діяльності дефектолога незалежно від займаної посади.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15.07.2011 № 872 "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" проголошується необхідність включення дітей з особливостями розвитку в освітнє середовище. Отже, у наш час, досить гострою постала потреба в науковому та теоретичному обґрунтуванні ефективності моделі розвитку спеціальних навчальних закладів в умовах змін освітнього простору, пов'язаних з інклюзією.

Вищезазначене зумовлює актуальність та необхідність розв'язання визначеної проблеми, розробки організаційної моделі управління процесом включення спеціальних закладів в освітній простір в умовах інклюзивного навчання. Цим зумовлено вибір теми нашої статті "Сучасний погляд на спеціальну освіту в умовах інклюзивного навчання". Метою даної статті є визначення місця спеціальних закладів освіти (шкіл, шкіл-інтернатів) для дітей з вадами розумового та (або) фізичного розвитку на етапі впровадження інклюзивного навчання в системі загальної освіти України. Відповідно до мети дослідження нами були визначені наступні завдання: проаналізувати розробку досліджуваної проблеми в теорії та практиці спеціальної освіти; визначити місце спеціальної школи для дітей з вадами інтелектуального розвитку в умовах інклюзії; визначити роль та місце спеціальної школи на сучасному етапі впровадження інклюзивного навчання в освітній простір України.

Розвиток демократичних інститутів, формування духовної культури та моральних цінностей особистості, її соціально-економічний статус значною мірою визначається рівнем освіти дітей, ставленням до них як до найвищої соціальної цінності. Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України, вона відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

За роки становлення незалежної держави, на основі Конституції України, з метою реалізації права громадян на здобуття освіти, визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється практичне реформування галузі згідно з Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"). Відповідно до пріоритетних шляхів розвитку України, національних традицій, умов реформування, на сьогоднішній день сформовано відповідну *систему освіти*. **Система освіти** – це сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які відповідно до Конституції та іншим правовим документам України здійснюють освіту і виховання громадян [1; 3].

Структура й доцільність створеної в державі системи освітньої системи характеризують її ефективність і перспективність розвитку. На сучасному етапі розвитку освіти України існує загальноприйнята структура: **дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна**

освіта професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта. Серед перелічених особливе місце займає середня загальна освіта, яка є обов'язковою основною складовою безперервної освіти в Україні.

Ратифікувавши основні міжнародні правові документи (Декларації ООН про Права Людини, про права інвалідів, Конвенцію ООН про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема щодо здобуття якісної освіти дітьми з особливими освітніми потребами, в тому числі дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Держава, суспільство в цілому знаходяться на етапі створення соціально-економічних, правових, організаційних умов, щодо забезпечення рівних можливостей для всіх категорій дітей, зокрема й дітей-інвалідів та дітей з особливими освітніми потребами.

У ряді нормативно-правових документів України передбачені доступ кожної дитини до освіти, піднесення її якості, стимулювання участі батьків і громадськості у створенні необхідних умов та механізмів якісної інтеграції дітей з вадами у соціальне середовище. Права дітей з особливими освітніми потребами на отримання якісних освітніх послуг окреслено у Конституції України, Законі України "Про освіту" , "Про загальну середню освіту", Державній Програмі "Діти України", Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, Концепції державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами та ін. Існуюча в Україні система спеціального навчання і виховання орієнтується на державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів. Особливості психічного і фізичного розвитку дітей обумовлюють специфіку організації, змісту, методів навчання і виховання цих дітей.

Сьогодні спеціальна освіта в Україні має складну розгалужену і диференційовану систему навчально-виховних (корекційних) закладів, реабілітаційних і методико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних (корекційних) класів при загальноосвітніх навчальних закладах освіти, яка характеризується вертикально-горизонтальною структурою: вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів та рівнях загальноосвітніх програм (I ступінь навчання – підготовчий, 1-4 класи; II ступінь – 5-9 класи, III ступінь – 10-11 класи). Горизонтальна структура враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності і характер порушення. Відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей на сьогоднішній день в Україні функціонують вісім видів спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) (за нозологіями).

За даними МОНмолодьспорту України, для навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в системі освіти у 2011 році функціонує наступна мережа навчальних закладів: 389 спеціальних загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів, в яких навчається 46,4 тис. осіб, серед них 53 спеціальних загальноосвітніх школи з подовженим днем перебування учнів, в яких перебуває 5,4 тис. дітей з особливими освітніми потребами; 484 спеціальних класів у загальноосвітніх навчальних закладах із контингентом учнів 5,4 тис. осіб; 33 - навчально-реабілітаційні центри (де здобувають відповідну освіту 5,9 тис. дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з реабілітаційною роботою).

Для навчання і виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, шкільного віку у 2011 році функціонує 190 інтернатних закладів різних типів, в яких виховується 14,9 тисяч дітей, з них: 113 дитячих будинків (4771 дитина), в тому числі 3 приватних (85 дітей) та 110 системи освіти (4686); 77 шкіл-інтернатів (10135), в тому числі 45 загальноосвітніх (6550 дітей) та 32 спеціальні (3585 дітей) [7].

Із загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами окреме місце займають діти з вадами інтелектуального розвитку (розумово відсталі діти). Розумово відсталі діти – складна та неоднорідна за рівнем і особливостями психофізичного розвитку категорія дітей. Спільними для них є органічні ушкодження кори головного мозку, внаслідок яких спостерігається недостатня сформованість усіх складових емоційно-вольової та інтелектуальної сфер. На думку дослідників В.І. Бондаря, І.Г. Єременко, М.П. Матвєєва, С.П. Міронової, В.М. Синьова, О.П. Хохліної клінічна характеристика розумово відсталих дітей проявляється у порушенні рухливості нервових процесів у поєднанні з недорозвитком процесів узагальнення та абстрагування. Наявність порушення рухливості нервово-психічних процесів є однією із суттєвих причин виникнення труднощів у навчанні розумово відсталої дитини. Діти даної категорії відрізняються інертністю у сприйнятті, розумінні, та запам'ятовуванні навчального матеріалу.

З педагогічного погляду розумово відстала дитина – це дитина, яка ні за яких умов, обумовлених особливостями розвитку, не зможе засвоїти програму масової школи. Цим вона відрізняється від дітей з іншими видами розвитку, які мають змогу навчатися за програмою масової школи при наявності спеціально створених умов навчання [6, 65].

Згідно до Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або)

розумового розвитку, спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) визначається як загальноосвітній навчальний заклад, що забезпечує здобуття певного рівня освіти, професійної орієнтації та підготовки, проводить корекційно-розвивальну роботу з дітьми, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку. Забезпечення прав дітей на здобуття певного освітнього рівня (загальної середньої освіти) шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з корекційно-розвивальною роботою, медичною реабілітацією, що відповідає основним завданням спеціальної школи (школи-інтернату).

Система спеціальної освіти України знаходиться у постійному розвитку. У зв'язку із активним впровадженням інклюзивної освітньої моделі, значна кількість дослідників і науковців (А. Колупаєва, В. Бондар, С.П. Міронова, В.М. Синьов, Т.М. Дегтяренко, Ю.А. Картава) приділяють увагу розробці методологічних основ інклюзивного навчання, основним напрямкам і принципам її реалізації.

Основні положення інклюзивного навчання розкриваються у ряді нормативно-правових документів в яких визначаються принципи державної політики щодо впровадження інклюзивної освіти, шляхи її впровадження, очікувані результати. Метою організації і запровадження інклюзивного навчання в Україні є реалізація державної політики щодо формування нової філософії ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення їх конституційних прав і державних гарантій на здобуття якісної освіти, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх закладів з інклюзивною освітою, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.

На думку прибічників інклюзивного навчання, яку ми повністю поділяємо, інклюзія – це спроба надати впевненості у своїх силах дітям з особливостями розвитку, тим самим мотивуючи їх до сумісного навчання з іншими дітьми. Але інклюзивне навчання повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, проте воно значно розширює її можливості. На сьогоднішній день перед загальноосвітньою школою постають питання надання всього комплексу медичних і психолого-педагогічних послуг корекційного спрямування, яких потребують діти з психофізичними вадами: забезпечення відповідної матеріальної бази, організації охоронного режиму, забезпечення класів фахівцями-дефектологами, створення спеціальних умов для навчання тощо.

Однак, на сучасному етапі впровадження інклюзивного навчання, як засвідчує практика, сучасні загальноосвітні заклади не готові повною мірою здійснювати навчання і виховання учнів із особливими освітніми потребами. З метою створення належних умов інклюзивного навчання і виховання, школи з інклюзивним навчанням мають працювати у тісному зв'язку із спеціальними загальноосвітніми навчальними закладами, використовуючи напрацьовані методики роботи з дітьми тієї чи іншої нозології, залучати до консультування спеціалістів із багаторічним досвідом роботи з визначеною категорією дітей [5].

Окрім визначеного, сьогодні спостерігається тенденція до ототожнення понять "інклюзія" та "інтеграція". Зроблений нами аналіз дав підстави визначати інклюзію як включення учнів з особливостями розвитку в систему загальної освіти та навчання зазначеної категорії учнів за загальними державними стандартами, що передбачає суттєві зміни в організаційно-методологічній основі системи освіти.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави до таких висновків:

1. Спеціальні школи для дітей з вадами у психічному та (або) фізичному розвитку є одним із типів загальноосвітніх шкіл для дітей в системі загальної освіти. Структура спеціальної школи відповідає структурі масової школи і визначена ступенями.

2. Спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) для дітей з вадами ПФР є одним з видів державних загальноосвітніх навчально-виховних і корекційно-відновлювальних закладів освіти, яка надає освітні послуги дітям з вадами інтелектуального розвитку, соціальну допомогу і реабілітацію.

3. З метою забезпечення рівного доступу до навчання в умовах загальної середньої освіти, державою створюються відповідні умови інтеграції у загальноосвітній простір дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивне навчання не є альтернативою спеціальній освіті. Маючи досвід у роботі з дітьми відповідної категорії (за нозологіями), високий рівень методичного, кадрового, матеріально-технічного забезпечення, спеціальні школи можуть здійснювати консультативну, методичну допомогу масовим закладам освіти з питань організації і здійснення корекційного розвитку, навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, враховуючи необхідність створення спеціальних умов для надання освітніх, корекційних і реабілітаційних послуг для дітей з особливими освітніми потребами, залишається актуальним питання функціонування і стратегічного розвитку спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей з особливими освітніми потребами.

Дане дослідження не вичерпує проблему функціонування і розвитку спеціальних шкіл в умовах впровадження інклюзивного навчання в системі загальної середньої освіти. Перспективним є дослідження питання створення моделі розвитку спеціальної школи в умовах інклюзії з метою створення конкурентоспроможного навчального закладу в системі спеціальної освіти.

Список використаних джерел

1. Конституція України : за станом на 01 вер. 2003 р. / Верховна Рада України. – Харків: Веста: Видавництво "Ранок", 2003. – 48 с.
2. Концепція Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 1999. – № 4. – С. 2–8.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи / Кузьмінський А.І. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
4. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку: за станом на 15 вер. 2008 / Наказ МОН України від 15.09. 2008 N 852.
5. План дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки / Наказ МОН України від 11. 09.09 року № 855.
6. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини / Синьов В.М., Матвеєва М.П., Хохліна О.П. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
7. Мережа навчальних закладів навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в системі освіти у 2011 році: сайт МОН України <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/150-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/6198>

The author tries to determine the location of special schools for children with physical and (or) mental development in special education of Ukraine, indicates the role of special schools in the implementation of inclusive education in the education system of Ukraine.

Keywords: children with problems in intellectual development, the structure of special education, inclusive education

Отримано 23.2. 2012